

Cách mạng trong giáo dục - sự lựa chọn duy nhất hiện nay

PHẠM DUY HIỂN

Giáo dục - bài toán toán câu

Trong xã hội hiện đại, thành bại là do vốn văn hóa, khoa học, công nghệ của con người quyết định, nên giáo dục đương nhiên là mặt trận xung yếu nhất của mọi quốc gia. Nơi đây những người lãnh đạo cao nhất của đất nước thường phải vào cuộc. Trong thông điệp liên bang năm 1997 Tổng thống B. Clinton đã dành phần lớn thì giờ đề cập đến những yếu kém của nhà trường phổ thông ở Mỹ và đề ra chương trình cải cách mười điểm để chuẩn bị hành trang cho nước Mỹ tiến vào nền kinh tế tri thức trong thế kỷ 21.

Nhà trường Mỹ là niềm ao ước của bao nhiêu bậc cha mẹ ở khắp nơi trên thế giới mà còn bị chính tổng thống công khai chê bai trước quốc hội, huống hồ gì là nhà trường Việt Nam ta.

Vấn đề nào là một nền giáo dục tốt? Một nhà trường tốt?

Có lẽ hiện nay rất khó tìm được một mô hình kiểu mẫu để cứ thế mà sao chép nguyên xi. Ngay đến việc đánh giá chất lượng theo kết quả khảo thí cũng vẫn bộc lộ ra những câu hỏi khó giải đáp. Kết quả khảo thí quốc tế hơn nửa triệu học sinh lớp 8 thuộc 45 quốc gia năm 1996 cho thấy Singapore, Tiệp Khắc, Nam Triều Tiên và Nhật Bản dẫn đầu về môn toán và khoa học tự nhiên. Học sinh Mỹ chỉ ở mức trên dưới trung bình đối chọi về hai môn đó (*Science*, Vol. 274, p. 1296, 1996). Cuộc khảo thí trên 50.000 học sinh lớp 8 từ 38 quốc gia năm 2002 cũng cho thấy học sinh Mỹ còn đứng sau Đài Loan, Singapore, Nam Triều Tiên, Nhật Bản và Hong Kong (*Time*, 15.04.2002). Như vậy phải chăng mô hình giáo dục phổ thông của Mỹ lạc hậu hơn các nước Đông Á?

Sinh viên Hà Nội chạy gây quỹ giúp nạn nhân trẻ em bị nhiễm tác nhân da cam hôm 16.2.2003 tại Hà Nội.

Tờ *Time* nói trên còn giới thiệu chương trình hàng ngày của một học sinh Nam Triều Tiên chỉ còn lại không đầy năm giờ để ngủ. Mỗi ngày các em phải mất năm giờ học thêm ở trường tư và phụ đạo ngoài giờ. Các trường dạy thêm đang được xem là một ngành "kỹ nghệ phát đạt" ở nhiều nước Đông Á. Thi cử là gánh nặng tâm lý đối với học sinh và phụ huynh. Trong khi đó ở Mỹ thầy cô giáo không được dạy thêm lấy tiền. Nhà trường phổ thông Mỹ đề cao hoạt động đa dạng của con người trong cuộc sống, chú trọng đào tạo kỹ năng công nghệ và tính đồng đội cho học sinh. Rất nhiều người chê bai chất lượng nhà trường phổ thông ở Mỹ, nhưng tại sao từ đó lại có những trường đại học đỉnh cao trên thế giới, rồi từ đó lại sản sinh ra rất nhiều Nobel khoa học trong những thập kỷ gần đây và là đầu tàu của nền kinh tế tri thức năng động nhất toàn cầu?

Gần đây, những thông tin từ Thái Lan càng chứng tỏ tính chất gay gắt của bài toán giáo dục ở các nước đi sau. Thủ tướng Thái Lan Thaksin đã đích thân trở lại bục giảng, chắc hẳn không phải chỉ để trình diễn tầm quan trọng của việc chấn hưng giáo dục trước dân thiên hạ, mà muốn tự mình vào cuộc, hòng tìm ra giải pháp cho chất lượng thấp kém đang hạn chế khả năng cạnh tranh của nền kinh tế Thái Lan. Trong năm 2002, ông Thaksin đã phải ba lần thay bộ trưởng giáo dục, để rồi vị bộ trưởng thứ ba phải lác đầu mà than "hình như không có phương thuốc gì hay hơn là khuyến khích học sinh học thuộc lòng và đánh đờn chúng để giữ kỷ luật trong nhà trường" (*Time*, 15.4.2002). Xem ra dạy cho học sinh cách học để làm người thật không đơn giản, đòi hỏi một đội ngũ giáo viên chất lượng cao mà các nước chậm phát triển không dễ gì có được.

Vấn đề của chúng ta

Bình quân mỗi người Thái đầu tư cho giáo dục gấp tám lần người Việt. Theo cách nói của ông cha ta "có thực mới vực được đạo", thì chất lượng học sinh ta có thấp kém đối chọi so với họ

Bi kịch của chúng ta là đáng lý phải đào tạo ra những con người có khả năng làm chủ thiên nhiên, xã hội và bản thân, thì ngược lại một bộ phận khá lớn hiện nay trong hệ thống giáo dục đã bị lợi dụng để thương mại hóa và hợp thức hóa các nhân mác và danh hiệu của con người trong xã hội.

Khi tinh chuyên nghiệp chưa được xã hội tôn vinh thì giáo dục sẽ không có chỗ đứng trong xã hội, và nó bị lợi dụng để thương mại hóa là xu hướng khó tránh khỏi?

cùng không phải là chuyện đáng hổ thẹn. Thậm chí, người Việt nam còn có quyền tự hào về nền giáo dục của mình nhờ đó đã từng chiến thắng hai đế quốc lớn và đã biết phát triển nhanh nền kinh tế sau khi có công cuộc đổi mới.

Nhưng hiện nay giáo dục đang lao đao trước quy mô đào tạo mở rộng và tác động tiêu cực của làn sóng thương mại hóa. Chúng ta đang lung tung trong việc xác định mục tiêu đào tạo? Căn cứ theo thang chuẩn mực nào để tổ chức giảng dạy và thi cử theo kiểu gì để đạt đến mục tiêu đó?

Nỗi lo của chúng ta chưa phải là chất lượng thấp. Bị kịch của chúng ta là đáng lý phải đào tạo ra *những con người có khả năng làm chủ thiên nhiên, xã hội và bản thân*, thì ngược lại một bộ phận khá lớn hiện nay trong hệ thống giáo dục *đã bị lợi dụng để thương mại hóa và hợp thức hóa các nhân mác và danh hiệu của con người trong xã hội*. Càng lên bậc học cao nhân mác càng hấp dẫn gây nên nạn lạm phát giáo sư, tiến sĩ. Đại học và trên đại học là nơi hội tụ của giáo dục với khoa học công nghệ. Vì vậy thật là oan nếu đổ tất cả chuyện lạm phát tiến sĩ, giáo sư đó lên đầu Bộ giáo dục.

Làn sóng thương mại hóa giáo dục hiện nay đang làm xói mòn tính văn hóa của giáo dục mà mục tiêu văn hóa của nhà trường phải đặt lên là trên hết, trên cả những mục tiêu sản xuất và kinh tế. Nhà trường không thể chỉ dạy *cái có lợi* mà phải chú trọng dạy *cái đẹp* trong kho tàng văn hóa của dân tộc và thế giới, cái đẹp bên trong mỗi kiến thức khoa học. Người thầy phải là một hình ảnh văn hóa. Nếu người thầy chỉ sa đà vào việc đi bán kiến thức, chạy xô hết trường này đến trường khác ba bốn mươi giờ mỗi tuần, thì món hàng để bán nhất là kiến thức chết.

Không biết bao nhiêu nhà trường của chúng ta đã bị cuốn theo con lối thương mại hóa đó. Nó càng khơi đậm thêm yếu kém vốn có ở một nước lạc hậu như nước ta là nhồi nhét các kiến thức khô cứng rồi đóng dấu chất lượng

cho học sinh. Có người lại dùng dấu chất lượng đó làm "hòn gạch Lỗ Tấn" để gõ cửa vào chốn quan trường. Lọt qua cửa rồi, người ta sẽ vứt hòn gạch đi.

Giáo dục - bài toán xã hội.

Giáo dục bị lợi dụng và trở thành một sân chơi hết sức lãng phí. Nguyên nhân bao trùm là chúng ta chưa xem trọng và xây dựng được một *xã hội nghề nghiệp*, trong khi vẫn cứ hờ hào xây dựng một xã hội học tập để tiến lên nền kinh tế tri thức. *Khi tinh chuyên nghiệp chưa được xã hội tôn vinh thì giáo dục sẽ không có chỗ đứng trong xã hội, và nó bị lợi dụng để thương mại hóa là xu hướng khó tránh khỏi?* Nhưng trình độ chuyên nghiệp đạt được bằng cách nào? Bằng cả một quá trình tích lũy và kế thừa.

Trong quá trình đó tri thức và kinh nghiệm bắt đầu từ nhà trường của mỗi người cứ tăng tiến theo quy luật cấp số nhân.

Như vậy, bài toán giáo dục trước hết là bài toán xã hội. Giáo dục không thể chán hưng nếu không *đồng thời quyết tâm làm lành mạnh xã hội, lấy tinh chuyên nghiệp làm thước đo giá trị của từng người và đẩy lùi những tệ nạn xã hội*. Nếu những tệ nạn đó trở nên quá phổ biến trước con mắt của trẻ em, thì đối với chúng đạo đức chân chính lại trở thành bài học phản diện. Khi mà các bậc cha anh mua bằng bán điểm để chạy chọt vào chốn quan trường thì ai có thể cấm trẻ con nghĩ rằng quay cốp trong lớp là vi phạm đạo đức?

Nói giáo dục là bài toán xã hội không có nghĩa là ngành giáo dục can thiệp những sa sút hiện nay của nhà trường chúng ta. Bộ giáo dục buông lỏng quản lý chất lượng để cho mặt trái của cơ chế thị trường chi phối. Trong khi đó lại những tay quá sâu vào việc thi cử, là nhiệm vụ của nhà trường. Cũng như mọi hoạt động sản xuất và dịch vụ khác trong xã hội hiện đại, giáo dục cần được

xã hội hóa và thương mại hóa trong khuôn khổ các *khung pháp lý về đảm bảo chất lượng* (quality assurance). Bộ giáo dục có nhiệm vụ bảo đảm thực thi chính sách giáo dục của nhà nước, đề ra khung pháp lý cho nhà trường hoạt động, đồng thời phải giám sát quản lý chất lượng giáo dục qua những tổ chức *thanh tra chuyên nghiệp*. Đánh giá hoạt động của nhà trường phải căn cứ vào hệ thống thanh tra chuyên nghiệp thay vì qua điểm thi của học sinh được "chỉ đạo" từ phía chính quyền.

Những bước đột phá

Những yếu kém trong nền giáo dục của chúng ta đã tồn tại từ lâu, lại có cội rễ sâu xa trong xã hội, nên phải mất ít nhất là một thế hệ (trên 20 năm) mới hồng đời mới được, nếu chúng ta thật sự nhận ra nguyên nhân và quyết tâm giải quyết vấn đề một cách nghiêm túc.

Trước hết cần phải có thời gian để đẩy lùi các tệ nạn xã hội dường như đang gia tăng chưa kiểm soát được, thay đổi hẳn cách nhìn nhận về con người và hoàn thiện một xã hội nghề nghiệp, trong đó tính chuyên nghiệp là thước đo giá trị đích thực của mỗi người, bất kể anh ta hành nghề gì. Đây là xu thế tất yếu do nhu cầu phát triển bền vững của đất nước, công nghiệp hóa hiện đại hóa, do hội nhập và cạnh tranh quốc tế.

Đương nhiên, **phải có khâu đột phá trong quan điểm từ phía lãnh đạo và sớm thể hiện ra một số chính sách can bộ cụ thể, nếu không chúng ta sẽ mất thời cơ**. Ngay trong Bộ giáo dục, cũng cần phải có một vài khâu đột phá. Chẳng hạn, giao việc thi cử tuyển sinh đại học cho các trường để chăm lo xây dựng hệ thống thanh tra chuyên nghiệp về chất lượng giáo dục. Xóa bỏ hoàn toàn việc lấy điểm thi của học sinh làm tiêu chí thi đua của thầy giáo, nhà trường và địa phương.

Thứ hai, cũng cần có một khoảng thời gian đủ dài như thế mới đào tạo ra được một thế hệ giáo viên hoàn toàn mới cho các cấp học từ trên

Nhà trường không thể chỉ dạy cái có lợi mà phải chú trọng dạy cái đẹp trong kho tàng văn hóa của dân tộc và thế giới, cái đẹp bên trong mỗi kiến thức khoa học.

giáo dục

xuống dưới. Có thể nói đó là đội ngũ thầy giáo biết dạy cách học, cách làm người trong xã hội hiện đại. Đó là thế hệ thầy giáo có tri thức khoa học công nghệ thấm đẫm trong chất văn hóa của dân tộc và nhân loại. Nhiệm vụ này lại phải bắt đầu từ người thầy của những người thầy, nghĩa là từ hệ thống đại học và trên đại học. Đến đây ta lại chạm vào mảnh đất KHHCN mà bệnh tình của nó thậm chí còn trầm trọng hơn. Dư luận ít xôn xao hơn về KHHCN chỉ vì lãnh vực này ít động chạm đến nhiều tầng lớp xã hội mà thôi. Như vậy *khâu đột phá thứ hai phải là bậc đại học, trên đại học và KHHCN.*

Trước hết, đội ngũ chuyên gia cao cấp đang ngày một ít dần phải tận dụng vào nhiệm vụ đào tạo ra những chiếc máy cái mới, từ đó sẽ nhân dần lên, nhất là trong các lãnh vực khoa học tự nhiên và xã hội. Có thể cần phải có những đột phá mạnh về tổ chức, *xem đại học là cơ sở tiên hành các hoạt động R&D trong cả nước.* Thật là nghịch lý và phí phạm khi đề 70% giáo sư và phó giáo sư nằm ngoài trường đại học. Hoạt động khoa học và giảng dạy phải theo chuẩn mực quốc tế. *Sự nhìn nhận các kết quả nghiên cứu trên những tạp chí quốc tế*

Có tình chạy theo số lượng và nhân mức đang là nguy cơ lớn nhất chẳng những làm suy yếu đội ngũ trí thức mà còn vùi lấp những trí thức thực thụ vốn rất ít ỏi ở nước ta.

là thước đo chất lượng nghiên cứu và trình độ của người thầy đại học. Có làm như thế mới chặn đứng được nạn lạm phát học hàm học vị hiện nay. Có tình chạy theo số

lượng và nhân mức đang là nguy cơ lớn nhất chẳng những làm suy yếu đội ngũ trí thức mà còn vùi lấp những trí thức thực thụ vốn rất ít ỏi ở nước ta.

Phải có cách mạng trong giáo dục, một sự lựa chọn duy nhất hiện nay. Không thể gọi đó là cải cách, vì nó đụng chạm đến hệ khái niệm và quan niệm, chứ không chỉ thay đổi phương pháp dạy, học và thi cử. Thậm chí nó đòi hỏi phải xáo trộn lại tổ chức giáo dục, KHHCN, điều mà thỉnh thoảng vẫn có người nhắc đến, nhưng chưa ai dám làm. ■